

Lasse Lehtinen. 2002. *Aatosta jaloa ja alhaista mieltä. Urho Kekkosen ja Sdp:n suhteet 1944–1981*. Helsinki: WSOY. 720 s.

Lasse Lehtisen yli 700-sivuinen väitöskirja on laaja katsaus sosiaalidemokraattien ja Kekkosen väliin suhteisiin toisen maailmansodan jälkeisenä aikana. Väitöskirjaksi se on epäsovinnainen sekä kerrontatyyliltään että poleemisuudessaan. Oulun yliopiston humanistinen tiedekunta on sen kuitenkin hyväksynyt väitöskirjana arvosanalla non sine laude approbatur. Teos on Lasse Lehtisen kirjoittama seikkailukertomus sosiaalidemokraattien ja Kekkosen suhteista. Lähdevitteiden käytössä se on epätarkka. Se sisältää silti paljon asiaa, mielenkiintoisia kysymyksenasetteluja ja on verrattomasti hauskemmin kirjoitettu kuin esim. Juhani Suomen Kekkos-elämäkerrat (Suomi 1986; 1988; 1990; 1992; 1994; 1996; 1998; 2000). Yksityiskohdissa se tukeutuu melko paljon Suomen massiiviseen, kahdeksanosaiseen Kekkos-elämäkertaan, mutta toki Lehtinen käyttää runsaasti muutakin lähdeaineistoa ja on itsekin penkonut arkistoja työtään varten. Kirja toistaa runsaasti asioita, jotka on jo muualla esitetty. Väitöskirjana työn taso olisi noussut, jos siitä olisi lahdattu pois parisataa sivua ja tekijä olisi yrittänyt monipuolisemmin perustella omia perusargumenttejaan. Mutta sellainen kirja ei enää olisi ollut Lasse Lehtisen kirjoittama seikkailukertomus.

Suomen ja Lehtisen Kekkos-tulkinnat ovat peräti erilaisia. Lehtisen kirjan alaotsikko voisiikin hyvin olla: ”Anti Juhani Suomi”. Lehtisen mukaan suomalaiset poliitikot voidaan Suomen ja Venäjän (Neuvostoliiton) suhdetta koskevien mielipiteiden perusteella jakaa hattuihin (kova linja Venäjää kohtaan) ja myssyihin (sopuisaa yhteistyötä korostavat). Jotkut poliitikot ovat koko uransa kuuluneet samaan ryhmään. Toiset taas, kuten Paasikivi ja Kekkonen, ehtivät uransa aikana vaihtaa leiriä. Paasikivi teki useita kertoja pieniä tarkistuksia omaan linjaansa. Kekkonen kääntyi jatkosodan aikana hatusta myssyksi ja pysyi lujasti sillä tiellä poliittikkouransa loppuun asti.

Lehtisen väitöskirjan perusargumentti voidaan tiivistää seuraavaan. Sodan jälkeen Kekkosen ura pelkistyy kahteen suureen projektiin. Ensinnäkin hän valtasi itsellensä aseman Suomen tasavallan presidenttinä ja maan ulkopoliitiikan johtajana. Toiseksi hän pyrki ohjaamaan suomalaiset hattujen tieltä myssyiksi. Kumpaakin missiota hän toteutti omaksumallaan moniin eri organisaatioihin tunkeutumisen ja tarvittaessa niiden hajottaminen politiikalla.

Hattujen mielestä Kekkosen myöntyväisyyspolitiikan seurauksena Neuvostoliitto sai asteittain yhä suuremman sanavallan Suomen politiikalla. Heti Fagerholmin yöpakkashallituksen jälkeen tuli tavaksi, että Kekkonen omaaloitteisesti karsi hatut pois nimitettävien hallitusten ministerilistoista. Ajan mittaan näytti tulevan tavalliseksi, että keskusteluja ministeriksi sopivista henkilöistä käytiin myös KGB:n edustajien kanssa. Muutenkin Suomen politiikan itsenäiset toimintamahdollisuudet kaventuivat. Julkisessa keskustelussa termeistä ”Paasikiven-Kekkosen linjan kannattaja” ja ”neuvostovastainen” tuli vuosikymmeniksi poliittisen erottelun korvamerkkejä.

Sdp oli Lehtisen mukaan sodan jälkeen lähinnä aseveljistä koostuvan hatturyhmittymän vaikutusvaltaisimman linnake, mutta organisaatioihin tunkeutumisen ja niiden pirstomisen politiikallaan Kekkonen sai ajan mittaan vastustajat polvilleen. Haavekuvat hallitukseen pääsystä kannustivat Kokoomusta siirtymään myssyihin. Siirtymällä Kekkonen kannattajaksi Sdp hankki itselleen vaikutusvaltaisimman hallituspuolueen aseman. Smp hajotettiin rahalla.

Lehtisen mukaan kaikissa poliittisissa pelitilanteissa on tärkeää kiinnittää huomiota yksittäisten poliitikkojen motiiveihin. Lehtisen mukaan poliitikot ottavat aina päätöksissään huomioon sen, miten he itse menestyvät. Syömällä Kekkonen kädestä Sorsa hankki itselleen aseman pitkäaikaisena pääministerinä. Lehtisen viitekehys on machiavelistinen. Poliitiikka on hänen mielestään raadollista, silloinkin kun toimijat aidosti pyrkisivät edistämään tärkeinä pitämiään arvoja. Poliitiikka on Lehtiselle jatkuvaa strategista vuorovaikutusta, jossa pelaajilla on vain epävarmoja arvioita toisten pelaajien strategioista. Tässä suhteessa Lehtisen väitöskirja on paljon ”peliteoreettisempi” kuin Juhani Suomen Kekkos-elämäkerrat.

On hämmästyttävää, kuinka erilaisia tulkintoja hattujen ja myssyjen taistelusta voidaan esittää. Lehtisen mukaan myöntyväisyyspolitiikalla suomalaiset oma-aloitteisesti kavensivat maansa itsenäisyyttä. Neuvostoliitto pystyi käyttämään salami-taktikkaa ja leikkasi itselleen siivu kerrallaan lisää vaikutusvaltaa suomalaisessa politiikassa. Fagerholmin yöpakkashallituksen ja noottikriisin myssyttelevällä hoidolla Kekkonen antoi Neuvostoliitolle yhä enemmän tilaa salamitaktiikkansa käyttämiseen. Lehtisen mukaan Suomen itsenäisyyden vaaran vuosia elettiin 1970-luvulla, kun kaikki merkittävät puolueet kilvan kannattivat Kekkosen myssypolitiikkaa ja Neuvostoliitto viipaloi Suomen itsenäisyyttä kuin salamimakkaraa. Lehtisen kertomuksessa asevelisocialistit olivat sankareita. He saivat hillittyä suomettumista aina 1970-luvulle asti.

Kekkosta myötäilevien myssyjen mukaan voimakkaampi etäisyyden ottaminen Neuvostoliittoon olisi voinut Neuvostoliiton puolelta johtaa Suomen itsenäisyyttä uhkaaviin reaktioihin. Myssyjen mukaan juuri hyvät ja läheiset suhteet Neuvostoliittoon antoivat Suomelle lisää liikkumatilaa lännessä. Juhani Suomen Kekkos-elämäkerrat kuvaavat, kuinka hattujen viitekehystä niin Suomessa kuin ulkomailla esitetyt Finlandisierung-puheet vaivasivat suunnattomasti Kekkosta.

Monilla poliittisen historian tutkijoilla on taipumus tuomarini viitta harteillaan julistaa päätöksiansä siitä, ketkä poliitikot menneisyudessa olivat oikeassa ja ketkä väärässä. Sekä Lasse Lehtinen että Juhani Suomi kuuluvat tähän joukkoon. Lehtinen kirkastaa asevelisocialistien kunniaa, Juhani Suomi Kekkosen. Juhani Suomen Kekkosen on isänmaan pelastaja. Lasse Lehtisen Kekkonen on paholaiselle sielunsa myynyt Faust. Suomen asioita ulkopuolelta tarkkaileva David Arter pohti vuonna 1981 ilmestyneessä artikkelissaan, oliko poliitiikka Kekkonen ajan Suomessa valistunutta despotiaa vai konsensusdemokratiaa (Arter 1981). Arterin pohdinnat eivät anna ratkaisua hattujen ja myssyjen väliseen kiistaan. Juhani Suomen kirjojen mu-

kaan presidentti Kekkonen puuttuminen hallitusten ministerivalintoihin oli sittenkin pikemminkin poikkeuksellista kuin tavallista. Suomen hallituskokoonpanoa koskevia keskusteluja neuvostoliittolaisten kanssa kävivät yleensä muut kuin presidentti Kekkonen. Kotiryssäinstituutiosta tuli suومتumisen aikakaudella suomalaisille poliitikoille sisäpoliittisen pelaamisen väline.

Osmo Apunen kuvasi vuonna 1984 ilmestyneessä kirjassaan (Apunen 1984) Kekkonen vallankäyttöä penetraation ja pirstomisen politiikaksi. Apusen mukaan Kekkonen jo ainakin 1930-luvulta alkaen loi koko ajan valtarakenteita ympärilleen. Hän hankki yhteistyökumppaneita olemassa olevista organisaatioista, pyrki saamaan ystävikseen vaikutusvaltaisessa asemassa olevia henkilöitä. Heidän avullaan hän pyrki ohjailemaan kyseisten organisaatioiden toimintaa. Oman aikamme markkinahenkisin termein voisimme puhua organisaatioiden nurkanvaltauksesta.

Organisaatioiden vastarannan kiistit Kekkonen pyrki joko pehmittämään yhteistyöhaluisiksi tai eristämään vallankäytöstä. Näin organisaatioiden sisälle syntyi jakolinjoja meihin ja heihin. Tarvittaessa organisaatioita pirstottiin yhteistyökumppanien aseman vahvistamiseksi. K-linjan toiminta Keskustapuolueen sisällä oli, puolueen sisäisen valtataistelun ohella, Kekkonen penetraatiota Keskustapuolueen päätöksenteon ohjaamiseksi. Ottamalla ottopojat Sukselaisen hallitukseen vuonna 1957 Kekkonen pyrki vaikuttamaan Sdp:n sisäiseen valtataisteluun. Lehtisen tulkinnan mukaan nimittämällä sosiaalidemokraattisia ottopoikia Sukselaisen hallitukseen Kekkonen löi kiilaa hajoamassa olevan Sdp:n sisään. Juhani Suomen mukaan Kekkonen arveli tällä toimenpiteellä edistävänsä Sdp:n eheytymistä (Suomi 1992, 39).

Kekkonen pyrki luomaan ylhäältä päin johdettuja hierarkkisia organisaatioita, joiden johtotehtävissä oli hänen omia yhteistyökumppaneitaan. Jokaisen vallankäytön kohteena ja välineenä olevan virallisen organisaation sisällä oli siis tavallaan epävirallinen organisaatio, joka koostui Kekkonen ja hänen yhteistyökumppaniensa henkilösuhteiden verkostosta. Sekä Suomen että Lehtisen kirjat tukevat Apusen piirtämää kuvaa Kekkonen vallankäyttötyylistä. Ne täydentävät Apusen piirtämää kuvaa tuomalla esiin runsaasti yksityiskohtia siitä, mihin eri organisaatioihin Kekkonen penetroitui, miten organisaatioiden vallankäyttö yritettiin saada luotettavien henkilöiden käsiin ja mitä erilaisia kanavia Kekkonen käytti saadakseen tietoja verkostoon kuuluvien organisaatioiden asioista.

Epäviralliset henkilösuhteet ja niihin perustuvat urkinta-järjestelmät olivat keskeinen osa Kekkonen vallankäyttöä. Juhani Suomen Kekkos-elämänerroista käy ilmi, että Kekkoselle on sekä suullisesti että kirjallisesti raportoitu hämmästyttävän yksityiskohtaisesti monien eri puolueiden sisäiseen toimintaan liittyvistä asioista. Paavo Väyrysellä oli Kekkonen kanssa kirjeenvaihtoa jopa Keskustapuolueen piirikokousasioista (Väyrynen 1993, 297). Neuvostoliiton suhteissa KGB oli tärkeä väylä epävirallisten viestien hankkimiseen ja lähettämiseen. Lehtinen on väitöskirjassaan las-

kenut, että Suomen Kekkos-elämänerrojen henkilöhaekemistoista löytyy lähes 700 viittausta sellaisiin KGB:n toimihenkilöihin, joiden asemapaikkana tai vastuualueena oli Suomi. Ajan mittaan KGB:n Helsingin toimihenkilöt penetroitivat ”kotiryssäinstituution” avulla eri organisaatioiden kekkoslaisiin verkostoihin. Kekkonen harjoittama penetraation ja pirstomisen politiikka ja sitä edistävät epäviralliset fraktiot ja verkostot olivat loistava kasvualusta KGB:n omalle penetraatiopolitiikalle.

Juhani Suomi kuvaa Kekkonen luottamuksellisia verkostoja – niin kotimaisia kuin kansainvälisiä – isänmaan asioiden hoitamisena. Hattujen omia verkostoja hän paikoitellen nimittää salaliitoiksi (esim. Suomi 1992, 196). Lasse Lehtiselle sekä hattujen että myssyjen kabinetit ja hyvä veli -verkostot ovat osa machiavellistista valtataistelua. Juhani Suomen kirjojen mukaan Kekkonen pyrki penetraatiopolitiikallaan vain kokoamaan eri puolueita yhteisen ulkopoliittikan taakse. Voi olla, että Kekkonen ei penetraatiopolitiikallaan tietoisesti pyrkinyt harjoittamaan hajoita ja hallitse -politiikkaa niissä organisaatioissa, jotka eivät selvästi tukeneet hänen politiikkaansa. Mutta on päivänselvää, että presidentin penetraatiopolitiikalla järjestöjen suuntaan oli hajottavia vaikutuksia. Juhani Suomi ei kirjoissaan kiinnittä näihin asioihin erityistä huomiota. Juhani Suomen kirjat luenut machiavellisti päätyy eittämättä johtopäätökseen, että joko Kekkonen oli tai Juhani Suomi on tässä suhteessa naiivi. Kumpi, sen saa lukija itse päättää.

LÄHTEET

- Apunen, Osmo. 1984. *Tilinteko Kekkonen aikaan*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Arter, David. 1981. Kekkonen's Finland: Enlightened Despotism or Consensual Democracy? *West European Politics* 1981, 219–234.
- Suomi, Juhani. 1986. *Myrrysmies. Urho Kekkonen 1936–1944*. Helsinki: Otava.
- Suomi, Juhani. 1988. *Vonkamies. Urho Kekkonen 1944–1950*. Helsinki: Otava.
- Suomi, Juhani. 1990. *Kuningastie. Urho Kekkonen 1950–1956*. Helsinki: Otava.
- Suomi, Juhani. 1992. *Kriisien aika. Urho Kekkonen 1956–1962*. Helsinki: Otava.
- Suomi, Juhani. 1994. *Presidentti. Urho Kekkonen 1962–1968*. Helsinki: Otava.
- Suomi, Juhani. 1996. *Taistelu puolueettomuudesta. Urho Kekkonen 1968–1972*. Helsinki: Otava.
- Suomi, Juhani. 1998. *Liennytyksen akanvirrassa. Urho Kekkonen 1972–1976*. Helsinki: Otava.
- Suomi, Juhani (2000): *Umpeutuva latu. Urho Kekkonen 1976–1981*. Helsinki: Otava.
- Väyrynen, Paavo (1993): *On totuuden aika*, osa 1. Porvoo – Helsinki – Juva: WSOY.

HEIKKI PALOHEIMO